

Н. В. Котух
Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка
(м. Полтава)

ПРОСПЕКЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ДИСКУРСУ

XXI століття започатковує новий етап розвитку суспільства, для якого характерна домінуюча роль не індустріальних, а інформаційних ресурсів. Перенасичений інформаційний простір спричиняє протиріччя з можливостями окремого індивіда в засвоєнні та використанні знань. Різні аспекти комунікативно орієнтованих досліджень відображають реалії сьогодення, що характеризується поширенням інформаційних технологій в освіті як невід'ємного складника інформаційного суспільства. Обов'язковим є залучення будь-якого комунікативного акту до спільної діяльності, зміст і завдання якої впливають на вибір засобів мовного коду, принципи створення інформації, способи і результати її інтерпретації у процесі колективної діяльності, функції когнітивних структур. Нині засоби комунікації (телебачення, комп'ютерні мережі, системи мультимедіа) мають спільну властивість – медіалінгвістичний фон, що створює поліфонію і політональність комунікативного дискурсу, й надає можливість вибору варіантів кодування, сприйняття й творчої рецепції інформації.

У сучасних науково-методичних працях висвітлюються види, способи використання, поняття і перспективи інформаційних технологій в освіті. Використання Інтернет у навчально-виховному процесі „може здійснюватися за такими напрямками: освітній, виховний, розвивальний, пізнавальний” [5, с. 70]. Унікальність мережі, як зазначає В.А. Чужба, „полягає в її відкритості, доступності та відсутності прав власності” [6, с. 17]. Тому практично відсутні регулювання, цензура та інші методи контролю інформації. На перший погляд, це спрощує наше життя, але нетрадиційність джерел інформації підвищує вимоги до самостійної обробки матеріалу. Проблема використання новітніх інформаційних технологій, що роблять процес навчання більш інтенсивним, а матеріал – різноманітним і насиченим, спонукає до осмислення сутності комунікації, що пов'язана з одержанням, обробкою, передачею і збереженням інформації. Початок нинішнього століття ознаменувався зверненням до комунікації як кінцевої мети та організаційного начала навчання. В останні десятиліття активно поширюється лексичне гніздо дериватів зі спільним коренем: комунікація, комунікант, комунікатор, комунікативні, комунікаційні тощо, з'явилася нова наука: комунікативістика. Прагнення дослідників розрізнити значення паронімів комунікативний і комунікаційний, комунікант і комунікатор свідчить про спробу впорядкувати лексику, що стосується тематики комунікації. Під комунікацією ми розуміємо смисловий аспект соціальної взаємодії, пов'язаний з інформаційним зв'язком.

Комунікація – не одnobічний процес руху інформації і навіть не двобічний перехід інформації. Вона передбачає уточнення, збагачення інформаційної та емоційної сфери, певні соціальні стосунки, відповідні суспільні функції. До структури комунікації, за О.М. Казарцевою, входять такі взаємопов'язані компоненти:

1. Процесуальний. Охоплює всі види мовленнєвої діяльності: мовлення, слухання, аудіювання, читання, письмо.

2. Знаковий. У його контексті розглядаються питання діалектичного зв'язку мови та мовлення, мовлення як засобу формування і висловлення думки (внутрішнє і зовнішнє, усне і писемне, діалогічне і монологічне).

3. Текстовий компонент, як результат комунікації, виявляється у змісті висловлювання, використанні певних засобів мовного оформлення думки, які зумовлюють жанр, тип, стиль мовлення [1, с.12].

Державний стандарт лінгвістичної освіти спрямовує діяльність учителя на формування комунікативних умінь учнів у процесі засвоєння мовних одиниць. Унаслідок методичної рефлексії комунікативно орієнтований підхід у вивченні української мови став рушійною силою, що впливає на розробку та впровадження навчальних програм, планів, навчально-методичних рекомендацій, підручників, посібників. Отже, можна з упевненістю констатувати пріоритетність комунікативних підходів до вирішення проблем

мовленнєвої освіти. Як теоретики, так і практики одноставно наголошують на важливості навчання комунікації. Але цей наголос слабшає саме там, де він повинен мати найбільшу вагу – у процесі підготовки вчителя до комунікативної взаємодії особистостей на основі впровадження сучасних інформаційних технологій в освіту. У формуванні комунікативних умінь важливе значення має знання закономірностей сприйняття мовлення та теорії комунікації, що дає можливість зрозуміти комунікативні моделі обміну інформації і дозволить, у свою чергу, розробити педагогічні орієнтири системи комунікативної програми формування особистості.

Теоретично комунікативна спрямованість у навчанні української мови забезпечує вияв та обговорення певного змісту і його особистісну інтерпретацію співрозмовниками, передбачає мовленнєву активність учасників вербальної взаємодії, вихід за межі заучених моделей, стереотипів, шаблонів, можливість індивідуалізувати та ініціювати процес спілкування, осмислено обираючи предмет розмови. Проте, як свідчить практика, проголошені комунікативними заняття не завжди стають такими насправді. Однією з причин ми вважаємо недостатню підготовку учителів до роботи з формування комунікативних умінь на основі окреслення стратегій, які визнають право на мовленнєвий вчинок, допомагають реалізувати комунікативний підхід, який передбачає наявність особистісної мотивації комунікативної діяльності, що є підґрунтям формування комунікативних умінь. На подолання вищевказаного протиріччя спрямована пропонується розвідка, мета якої – огляд можливостей застосування елементів інформаційних технологій у процесі навчання української мови (за професійним спрямуванням).

Упровадження інформаційних технологій впливає на зміст навчання, що вимагає коригування, переструктурування знань, накопичених людством. „Має бути вироблена якісно нова модель підготовки членів інформаційного суспільства, для яких здатність до комунікацій, активне оволодіння науковою картиною світу, гнучка зміна своїх функцій у праці стануть першочерговою життєвою потребою” [2, с. 148]. Більшість сучасних наукових досліджень з теорії комунікації присвячено вивченню первинних комунікативних процесів, проте не варто забувати, що у деяких випадках вторинні (посткомунікативні) процеси можуть виявитися не менш важливими, оскільки саме вони визначають шлях подальшого пізнавального розвитку. На такому аспекті вважаємо за доцільне зупинитися у контексті навчальної комунікації, спрямованої на інформаційний обмін в умовах навчання.

Услід за Г.Г. Почепцовим, ми виокремлюємо посткомунікативні процеси, розуміючи під цим поняттям „процеси вторинної комунікації, які є причинновзасадничені текстами первинної комунікації” [4, с. 68]. Як бачимо, завершеність комунікації – проблемне питання, позаяк з одного боку після неї ідуть людські дії, а з іншого – на її ґрунті може виникнути нова комунікація, що спирається на попередню інформацію. У систему вторинних комунікацій потрапляють тільки особливо важливі для певної аудиторії факти і події. Весь інформаційний потік фільтрується, залишаючи у пам'яті незначний обсяг від вихідного тексту, який і продовжить подальшу циркуляцію.

Цікавим є факт, що в різні періоди історії людства існувало різне співвідношення первинних і вторинних комунікативних процесів. Середньовічна наука, наприклад, надавала перевагу вторинним комунікаціям, оскільки була зорієнтована на тлумачення текстів Біблії та ін. На ті часи припадає зародження й розвиток герменевтики, головне завдання якої полягало в поясненні текстів. Поступово в питаннях ідеології особистість отримала право на автономні первинні процеси. Схоластичні погляди середніх віків поступилися індивідуалізації поглядів на світ. Усе це стало можливим на тлі нового типу інтелектуального життя.

Нам імпонує думка Г.Г. Почепцова, що первинний комунікативний процес досягне своєї мети, коли він дістане відлуння у вигляді процесу вторинного. „Вторинні комунікативні процеси можуть бути набагато більш інформаційно насиченими, наскільки, що можуть взагалі перевершити первинний процес” [4, с. 70]. Таким чином, комунікативні процеси, що завершилися у своєму первинному функціонуванні, ще зберігають свою активність і мають продовження у згоді/незгоді, переказі, оцінках і коментарях читачів. „Самепіслякомунікативні ланцюжки й мають указувати на формування суспільної думки” [4, с. 71].

Вторинні процеси піддаються керуванню, більш того, варто продумати важелі управління, свідомо їх створювати і стимулювати під час засвоєння первинної інформації. Розглянемо можливості використання текстових Інтернет-ресурсів на практичних заняттях з української мови (за професійним спрямуванням).

У процесі навчання мови читання є обов'язковим і найважливішим джерелом лінгвістичної, соціокультурної та професійно необхідної інформації. Чи достатньо сучасний студент опрацьовує професійно орієнтовані тексти за фахом підготовки? Зрозуміло, що до сфери вивчення входять підручники, посібники, довідкова література. Але, на жаль, більшість студентів роблять це з примусу і, як правило, засвоюють лише мінімальний обсяг інформації, у межах сторінок, зазначених у плані практичного заняття. Молодь втрачає інтерес до книг, що пропонує бібліотека. Швидше винятком, аніж правилом, стало відвідування читального залу. Використання Інтернет-джерел – не новина, не мода, а потреба часу, необхідний складник сьогодення. Не може людина володіти свіжою інформацією, якщо комп'ютер не став частиною її життя. Сучасне покоління зорієнтоване на поповнення професійно актуальних знань із новітніх джерел, до яких належить Інтернет, оскільки, по-перше, студент має справу з реальною мовою (а не умовно навчальною), а, по-друге, завжди є можливість проблемного погляду на ситуацію і вибір способів її вирішення. Проблема полягає в тому, що не завжди просто відшукати якісний матеріал для проведення подібних занять.

Зміст – важливий аспект вторинних комунікацій. Як правило, комунікація втрачає від трансформаційних змін скорочення тексту. Відчувається суттєва різниця між вихідним і щойно створеним. Аналіз практичного досвіду використання текстового потенціалу Інтернет дозволяє стверджувати, що пошук, виділення, використання інформації є необхідною умовою професійної реалізації у будь-якій галузі. Здатність віднайти потрібну інформацію, проаналізувати її формується на практиці шляхом вдумливого критичного читання. Формування такої якості залежить від характеру завдань, переваги відкритих питань, а не тестових варіантів, які вимагають однозначних відповідей, що не сприяє активізації мовленнєвої діяльності. Можливість скопіювати текст на електронний носій, а якщо необхідно, роздрукувати його, уможливорює умотивовану мовленнєву діяльність у навчальних умовах, й дозволяє зосередити увагу на лексичних, граматичних, орфографічних, стилістичних, орфоепічних та інших аспектах професійної комунікації. Активізації та актуалізації словника сприяє пояснення незрозумілих слів з опорою на контекст або відомості з лексикографічних видань. Безперечно цінним є досвід, коли значення слів тлумачиться на тлі мовленнєвих ситуацій, що дозволяє ідентифікувати власний рівень володіння професійно необхідним мовним матеріалом і зразковим уживанням. Як приклад навчального матеріалу пропонуємо текст для студентів факультету технологій та дизайну.

Полтавська вишивка

Особливістю полтавської вишивки є поєднання рослинного, рослинно-геометричного та геометричного орнаментів, використання мотивів, характерних для даної місцевості. Майстрині нашого краю дуже полюбили в своїх роботах зображати барвінки, зозулю, ламані дерева та гілки. А основою геометричного орнаменту були найпростіші фігури, такі як трикутник, ромб, квадрат, скісний і прямий хрест та різноманітні зірчасті мотиви. Саме такі поєднання й комбінації створюють розмаїтість та величезну кількість варіантів композиційних побудов. І саме в цьому поєднанні виникає така особливість як безперервний ритм руху композиції, тому дуже важко знайти її початок чи визначити кінець. Це певний ланцюг, в якому одні елементи є частинами інших. Такі вишивки зачаровують не тільки своєю красою, але й бажанням розгледіти в них кожний елемент, проникнути в сутність кожного узору. Також полтавські вишивальниці використовували характерні техніки, а саме техніки наскрізного вишивання. Серед них: „вирізування”, „виколювання”, „довбанка”. Але найбільш класичною для Полтавщини є техніка під назвою „лиштва” або „лічильна гладь”, пов'язана із точним прорахунком ниток полотна.

Окрема розмова – про вишивку „білим по-білому”. Вишивка біллю – один із найскладніших та найоригінальніших видів української народної вишивки. Вона виникла в Решетилівці на Полтавщині й стала візитною карткою цього краю. У решетилівській вишивці збережені старовинні візерунки, які служать оберегами.

Вишивки нашого краю потрібно довго й зблизька розглядати, щоб зрозуміти, яка розкіш, краса узорів, ювелірність і точність майстра розкрита перед нами. Для того, щоб поринути в красу й чарівність народної творчості Полтавщини, можна побувати в музеях нашого краю, особливо тих, які на перший погляд і не привертають вашої уваги. Адже творчість мешкає там, де їй затишно, а не в метушливих величезних містах, де скрізь поспішають люди, гудять автівки та будують новий бізнес-центр. Творчість знаходить затишний куток і поринає у світ фантазії, кольорів, велетенської праці. (Електронний ресурс)[3, с. 28 – 29].

Отже, організація професійно спрямованого мовленнєвого спілкування на основі текстових матеріалів мережі Інтернет дозволяє налагодити первинну комунікацію, задовільнити пізнавальний попит майбутніх спеціалістів, поглибити і розширити словниковий запас професійної лексики, сформувані комунікативні уміння й навички, стимулювати вторинні посткомунікативні процеси на якісно новій основі. Багатофункціональне використання текстових ресурсів Інтернет має максимальну ефективність у формуванні й розвитку професійно зорієнтованого мовлення, оскільки тренує здатність обробки значних за обсягом інформаційних блоків, уміння швидкої орієнтації вилучення й структурування потрібної інформації, спрощує пошук ідей, визначення пріоритетів, стимулює критичне осмислення різних, навіть діаметрально протилежних поглядів, фахівців і дилетантів. Вторинні комунікативні процеси вимагають особливої уваги, й хоча вони не є оригінальними, цей факт не відображає їхньої реальної ролі у процесі навчання. Справжнє значення посткомунікативних процесів асоціюється з безліччю зв'язків, і є набагато впливовішим, ніж це видається з суто теоретичних міркувань.

ЛІТЕРАТУРА

1. Казарцева О.М. Культура речевого об'єднання: теорія і практика: Учебное пособие для вузов. – М.: Флинта; Наука, 1999. – 496 с.
2. Когут О.І. Інноваційні технології навчання української мови і літератури / О.І. Когут. – Тернопіль: Астон, 2005. – 204 с.
3. Котух Н.В. Українська мова. Тексти професійної тематики за фахом: навч.-метод. посіб. для студентів ф-ту технологій та дизайну педагогічного ун-ту / Н.В. Котух, Т.В. Зубко. – Полтава: ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2014. – 71 с. – (На допомогу майбутньому вчителю).
4. Почепцов Г.Г. Теорія комунікації / Г.Г. Почепцов – К.: Київський університет, 1999. – 307 с.
5. Тимошенко О.З., Мельник М.В. Застосування інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному процесі середніх загальноосвітніх навчальних закладів / О.З. Тимошенко, М.В. Мельник // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: зб. наук. праць. – Київ-Вінниця: ДОВ Вінниця, 2004. – С. 67 – 72.
6. Чужба В.А. Виховні аспекти використання Інтернету у навчальному процесі школи / В.А. Чужба // Комп'ютер у школі та сім'ї. – №6. – 2001. – С. 15 – 18.

В. І. Кузьменко

Київський університет імені Бориса Грінченка
(м. Київ)

ТВОРЧІСТЬ МИХАСЯ ТКАЧА НА СТОРІНКАХ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПЕРІОДИКИ ТА ОКРЕМИХ ВИДАНЬ

Актуальність дослідження. Творчість сучасного українського прозаїка Михася Ткача вже неодноразово ставала об'єктом літературно-критичного аналізу М. Адаменка, В. Сапона, Р. Кухарука, Я. Ковальця, Оксани Гарачковської, П. Сороки та багатьох інших критиків і літературознавців. Чимало було зроблено в плані осмислення специфіки прозописма автора "Світлого дива" й "Багряних громів", його індивідуального письменницького стилю, місця й ролі художнього доробку в сучасному літературному процесі. Втім, незважаючи на значну кількість публікацій, присвячених вивченню окремих романів, повістей, оповідань і новел, книг та життєвого й творчого шляху Михася Ткача загалом, досі не маємо студій про рецепцію його "світлої прози" (Р. Кухарук) вітчизняною літературною критикою, про етапи духовного становлення митця та еволюцію його художньої системи в цілому – тобто, про все те, що визначило його художній світогляд і літературну своєрідність. Отже, аналітичний розгляд критичних статей, рецензій, відгуків про письменника, розміщених на сторінках української періодики, давно на часі.